

Bryła sztywna

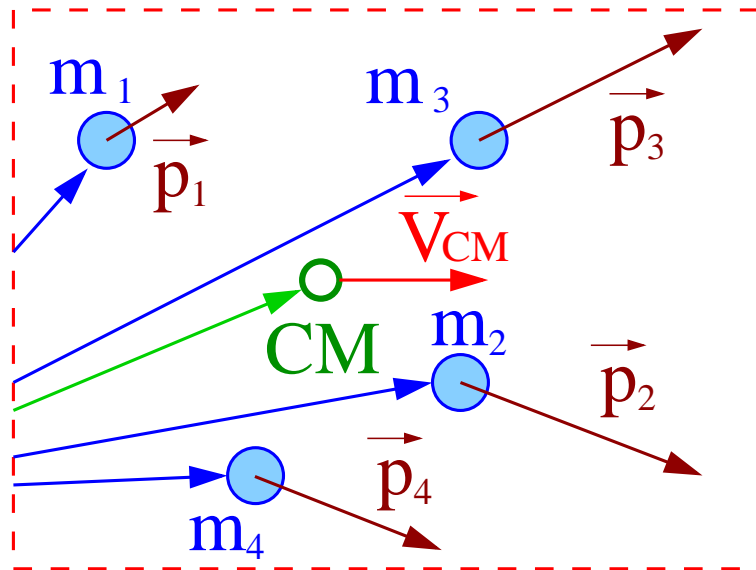
Wstęp do Fizyki I (B+C)

Wykład XVIII:

- Bryła sztywna
- Opis ruchu
- Statyka

Bryła sztywna

Układ wielu ciał

Ruch układu jako całości

Pęd:

$$\vec{P} = M \vec{V}_{CM}$$

Energia kinetyczna:

$$E_k = \frac{M V_{CM}^2}{2} + E_k^*$$

Moment pędu:

$$\vec{L} = M \vec{R}_{CM} \times \vec{V}_{CM} + \vec{L}_{CM}^*$$

Masa układu

$$M = \sum_i m_i$$

Położenie środka masy:

$$\vec{R} = \frac{1}{M} \sum_i m_i \vec{r}_i$$

układ inercyjny

E_k^* - energia "wewnętrzna"

$\vec{L}_{CM}^*$ - "wewnętrzny" moment pędu

Bryła sztywna

Układ wielu ciał

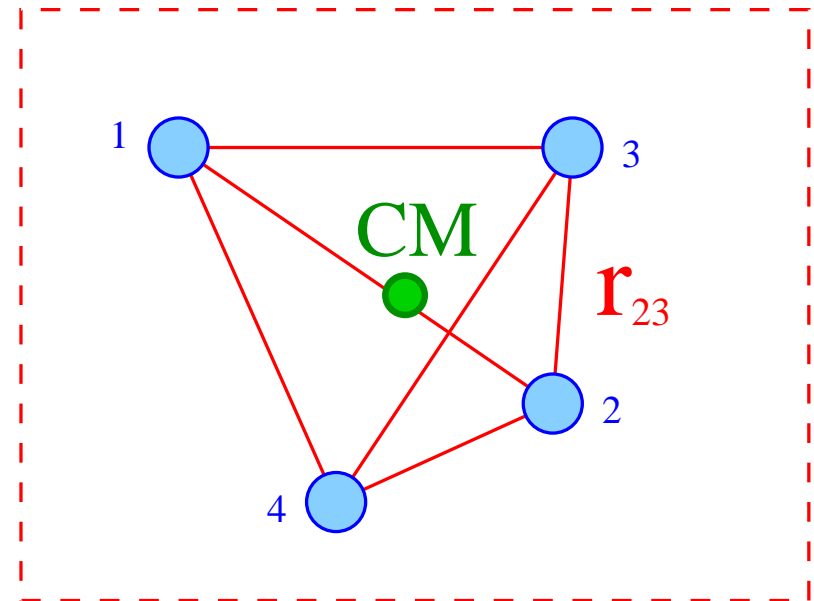
W oparciu o pojęcie **środku masy** możemy opisać **ruch układu** jako całości stosując równania ruchu **punktu materialnego**.

$$\frac{d\vec{P}}{dt} = \vec{F}^{zw}$$

$$\frac{d\vec{L}}{dt} = \vec{M}^{zw}$$

Natomiast **ruch względny** ciał układu może być (w ogólnym przypadku) bardzo skomplikowany...

Przypadek szczególny

$$r_{ij} = |\vec{r}_i - \vec{r}_j| = \text{const}$$

Układ ciał w którym względne odległości są stałe $\Rightarrow$ **bryła sztywna** (uogólniona)

Bryła sztywna

Naogół **ciałem sztywnym** nazywamy ciało makroskopowe, które nie podlega deformacjom - **wszystkie punkty mają względem siebie stałe odległości.**

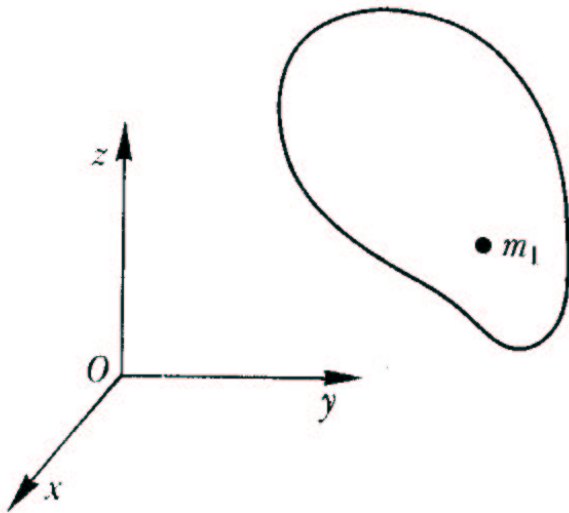
Położenie

Aby jednoznacznie określić położenie bryły sztywnej w przestrzeni, trzeba określić:

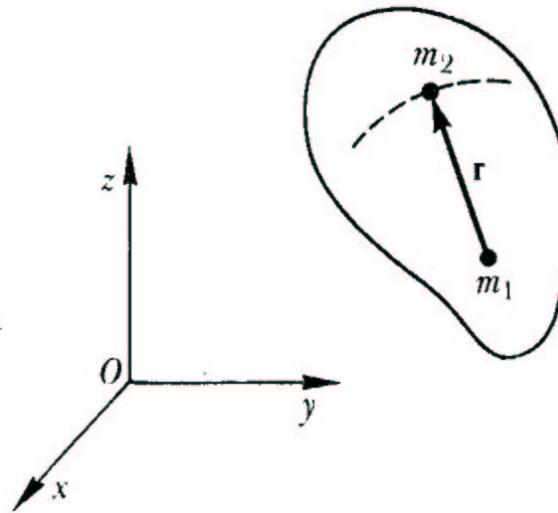
położenie wybranego punktu
np. środka masy

położenie drugiego punktu

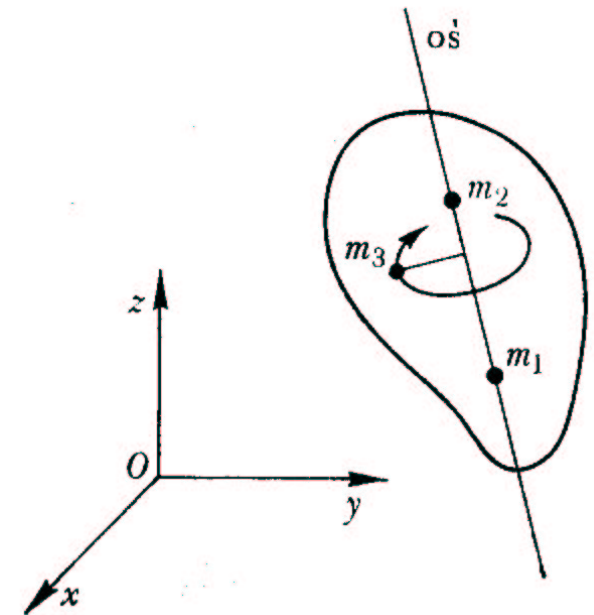
położenie trzeciego punktu

3 parametry
(stopnie swobody)

2 parametry
(położenie na sferze)

1 parametr (położenie na okręgu)

⇒ łącznie mamy **6 stopni swobody**

Opis ruchu

Położenie bryły sztywnej opisują 3 współrzędne i 3 kąty

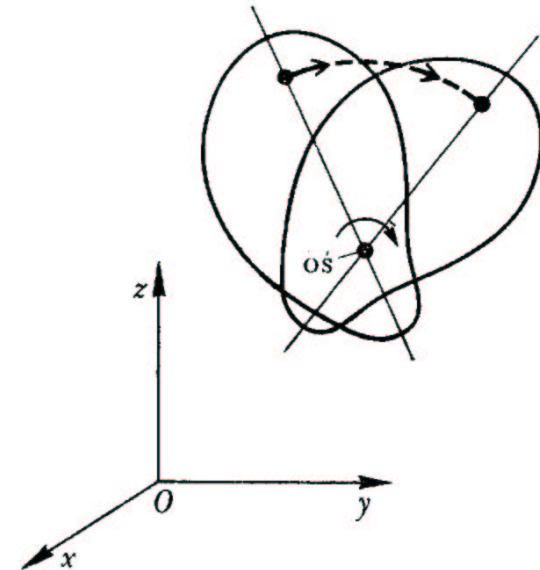
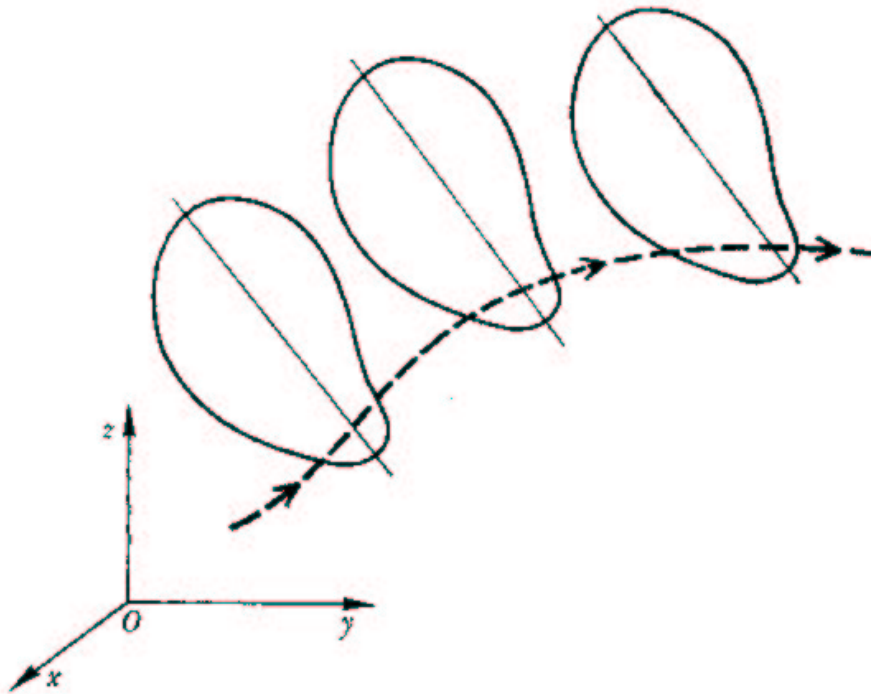
Złożenie ruchów

Ogólny ruch (zmianę położenia) można przedstawić jako złożenie

ruchu postępowego

oraz

ruchu obrotowego

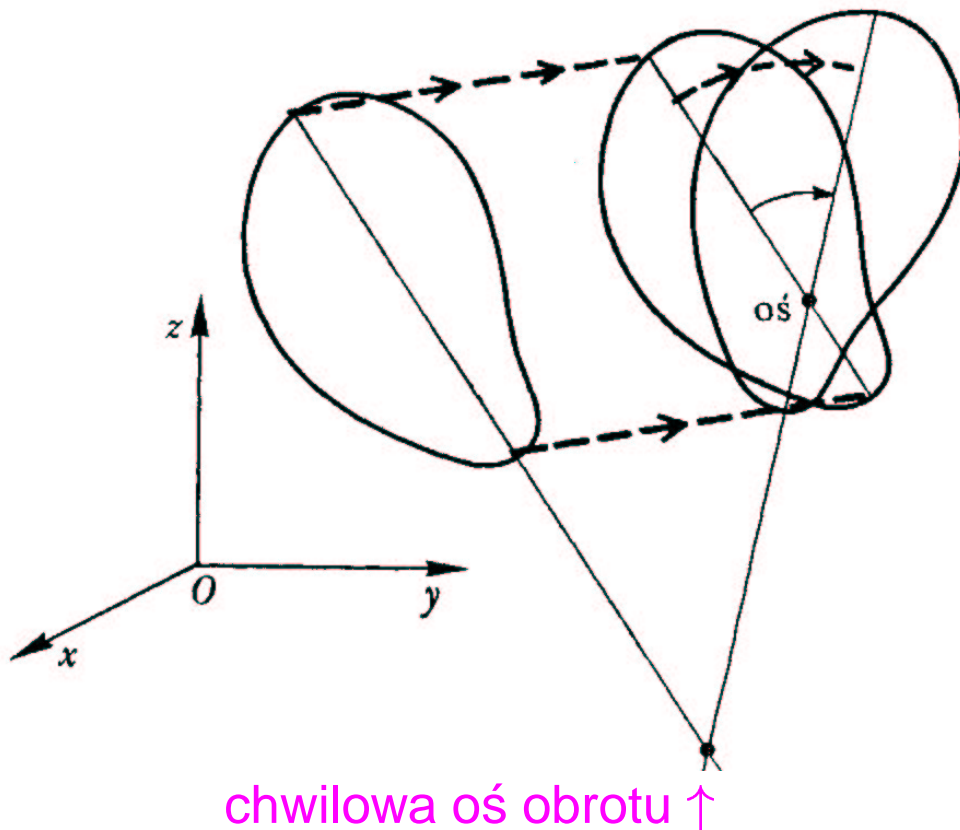
wszystkie punkty poruszają się po okręgach

wektory prędkości są takie same dla wszystkich punktów

Opis ruchu

Chwilowa oś obrotu

Czasami złożenie ruchu **postepowego** i **obrotowego** (względem np. środka masy) można przedstawić jako ruch obrotowy względem **chwilowej osi obrotu**

$$\vec{v}_i = \vec{V}_{CM} + \vec{\omega} \times (\vec{r}_i - \vec{R})$$

Jeśli $\vec{V}_{CM} \perp \vec{\omega}$ wtedy:

$$\vec{v}_i = \vec{\omega} \times (\vec{r}_i - \vec{R}')$$

$\vec{R}'$ - położenie chwilowej osi obrotu
(zmiennie w czasie)

Opis ruchu

Więzy

Ruch bryły sztywnej w ogólnym przypadku opisuje kolejnych 6 parametrów (np. **prędkość** środka masy i **prędkość kątowa** w układzie środka masy)

W wielu zagadnieniach ruch bryły sztywnej jest jednak ograniczony przez **więzy**:

- koło obracające się na nieruchomej osi $\Rightarrow$ jeden stopień swobody (kąt obrotu)
- walec toczący się bez poślizgu $\Rightarrow$ jeden st. swobody (kąt obrotu **lub** przesunięcie)
- walec toczący się z poślizgiem $\Rightarrow$ dwa stopnie swobody (kąt obrotu **i** przesunięcie)
- kulka toczące się bez poślizgu $\Rightarrow$ trzy stopnie swobody (trzy składowe $\vec{\omega}$)

W rozwiązywaniu zagadnień kluczowe jest zrozumienie jakie są stopnie swobody

Obecność więzów oznacza też obecność **sił reakcji** więzów...

Statyka

Warunek równowagi

Bryła sztywna pozostaje nieruchoma, wtedy i tylko wtedy, gdy działające na nią **siły** i **momenty sił** równoważą się:

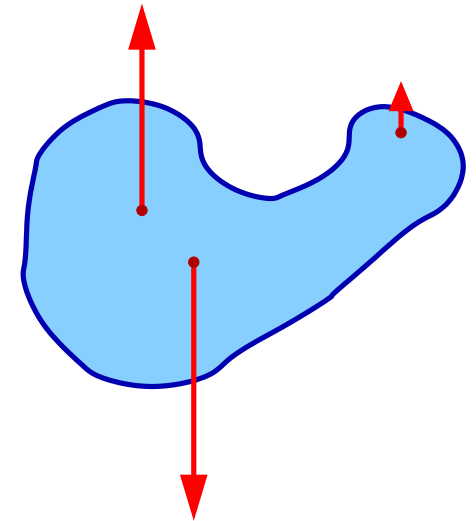
$$\vec{F}^{zw} = \sum_i \vec{F}_i^{zw} = 0 \iff \frac{d\vec{P}}{dt} = 0$$

$$\vec{M}^{zw} = \sum_i \vec{M}_i^{zw} = 0 \iff \frac{d\vec{L}}{dt} = 0$$

Jeśli $\vec{F}^{zw} = 0$ to **wypadkowy moment sił** względem każdej osi jest taki sam! (wystarczy sprawdzić raz)

$$\vec{r}'_i = \vec{r}_i + \vec{R}$$

$$\vec{M}' = \sum_i \vec{r}'_i \times \vec{F}_i = \sum_i \vec{r}_i \times \vec{F}_i + \vec{R} \times \sum_i \vec{F}_i = \vec{M}$$

Siłami z którymi naogół będziemy mieli do czynienia są siła ciężkości i siły reakcji więzów

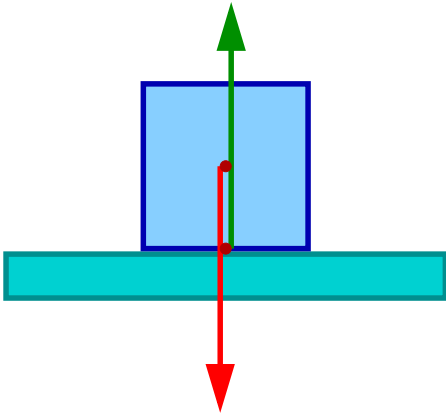

Statyka

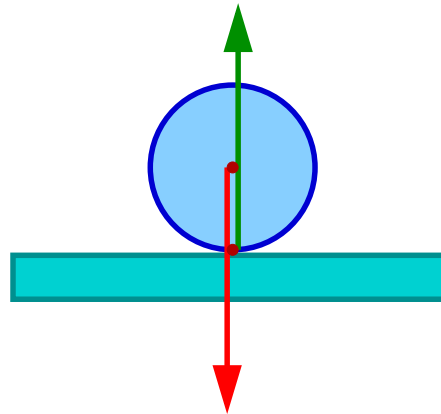
Równowaga

Nawet jeśli warunek $\vec{F}^{zw} = \vec{M}^{zw} = 0$ jest spełniony, równowaga może być:

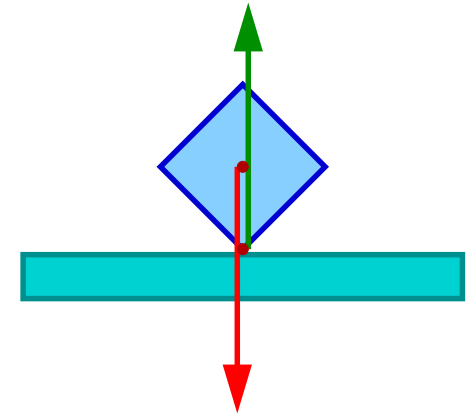
trwała

obojętna

chwiejna

Nieznaczne (infinitesimalne) wychylenie bryły z położenia równowagi powoduje:

pojawienie się siły wypadkowej (momentu siły) przywracającej równowagę

zmianę położenia równowagi

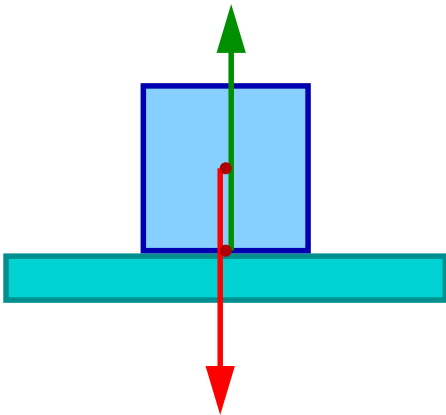
pojawienie się siły wypadkowej zwiększającej wychylenie

Statyka

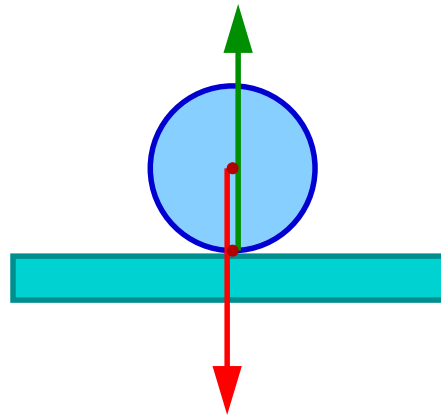
Równowaga

Równowaga bryły na którą działa siła ciężkości i siły reakcji można sklasyfikować patrząc na położenie środka masy (energię potencjalną): $(\vec{F} = -\text{grad}E_p)$

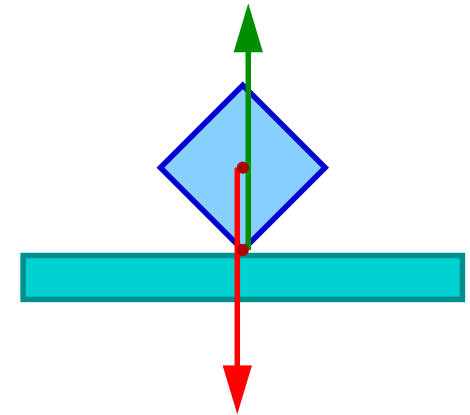
równowaga trwała

obojętna

chwiejna

Nieznaczne (infinitesimalne) wychylenie bryły z położenia równowagi powoduje:

podniesienie środka masy
wzrost energii potencjalnej

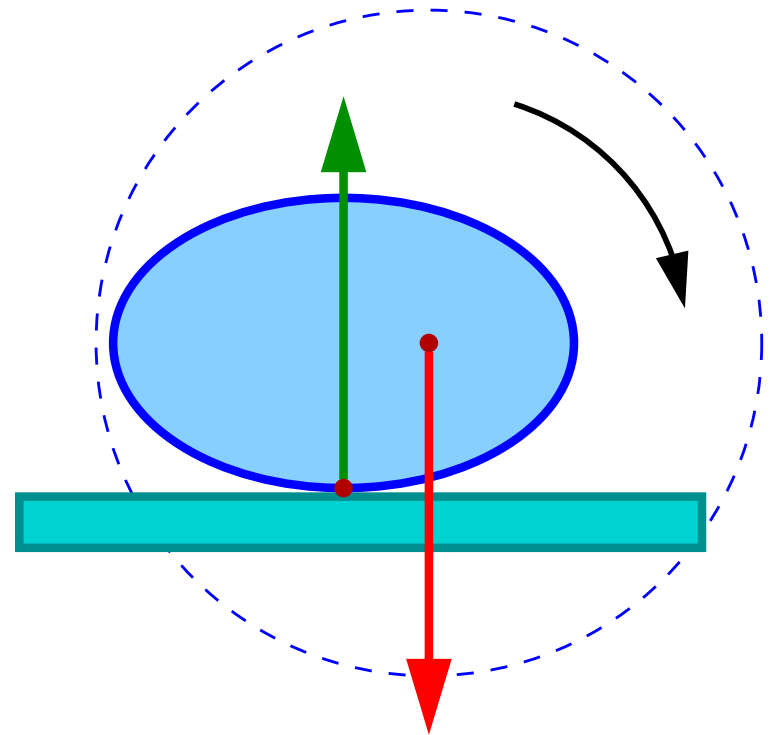
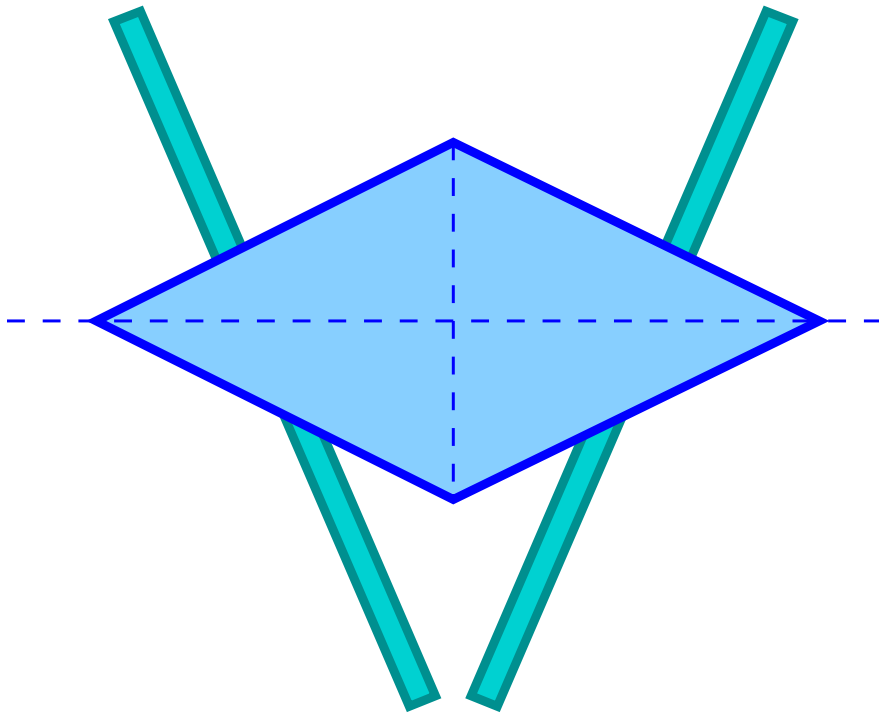
brak zmian położenia
środka masy

obniżenie środka masy
zmniejszenie energii potencjalnej

Statyka

Przykład

Dwu-stożek położony na nierównoległych szynach:

Gdy szyny są poziome, stożek będzie się poruszał w kierunku szerszego końca.

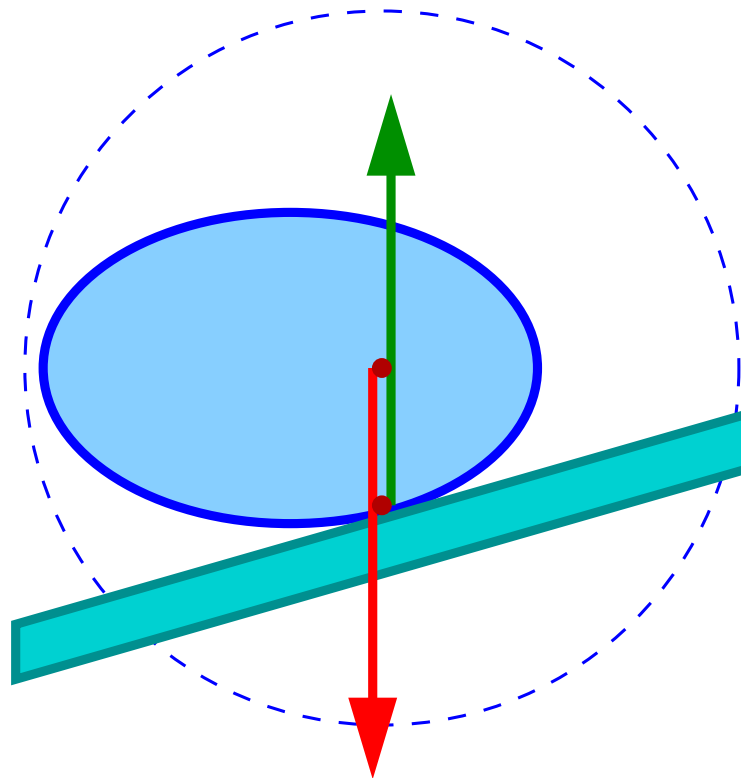
Siła ciężkości i reakcji szyn się równoważą, ale wypadkowy moment sił nie będzie zerowy.

Szyny stykają się ze stożkiem wzdłuż łuku elipsy z osią stożka (środkiem masy) w jednym z ognisk...

Statyka

Przykład

Równowagę osiągniemy gdy szyny będą pochylone pod odpowiednim kątem (szerszy koniec wyżej)

Oś stożka pozostaje cały czas na tej samej wysokości ($E_p = const$)